

Проф. емеритус др Небојша Шаркић*

Проф. др Владимир Чоловић**

ПРОФЕСИОНАЛНА ЕТИКА ИЛИ ПРАВИЛА ПОНАШАЊА ПРАВОСУДНИХ ПРОФЕСИЈА?

Апстракт: Дефинисање вредносних критеријума везаних за одређивање етичких правила представља једно од најосетљивијих питања реулисања професионалних правила која се примењују на правосудне професије. Да бисмо могли да утврдимо етичка правила у овој области и, самим тим, били у могућности да донесемо и одговарајуће акције, морамо да имамо у виду бројна правила која се дефинишу било империјативним нормама, било другим правилима. У сваком случају, без обзира на то да ли је реч о законским решењима или предвиђеним својствима за лица која раде у правосудју, изворе који реулишу наведено разликујемо на међународне и домаће. У раду, аутори анализирају принципе и начела који представљају основ за уређивање правила понашања правосудних професија.

Кључне речи: правосудне професије, етичка правила, дискриминација, вредносни критеријуми, претпостављена правила.

1. УВОДНИ ДЕО; ОДРЕЂИВАЊЕ ПОЈМА

Терминолошки или суштински спор? – Убрзани развој људског друштва крајем XX и почетком XXI века довео је до енормног раста иновативних техничких решења која су се неминовно одразила на општи развој друштва. Самим тим наметнула су се и бројна питања могућности функционисања људског друштва у тако промењеним околностима и потреба за уређивањем или прописивањем правила понашања у овако промењеним околностима.

Неспорна је чињеница да се у свим сегментима људског друштва (информатика, саобраћај, грађевина, екологија, комунални ред и сл.) доносе бројни прописи који служе ограничавању нових технолошких иновација, њиховом усклађивању са правилима живота, забрани прекомерне употребе појединих иновативних решења и сл. Овај тренд стандардизације,

* Професор емеритус, Правни факултет Универзитета Унион у Београду; e-mail: info@pravnikafakultet.rs

** Редовни професор, Правни факултет Универзитета Унион у Београду; e-mail: vladimir.colovic@pravnikafakultet.edu.rs

наравно, одразио се и на друге науке попут, рецимо, медицине, у којој се стриктно прописују протоколи, дијагностике, лечења, узимање појединих лекова, примена терапеутских мера и сл.

Овако богата законодавна и подзаконодавна активност наметнула је и многа питања која се односе на оспособљеност оних који ће ова нова бројна правила примењивати. Обиље прописа у различитим сегментима живота изискује правне стручњаке који ће моћи да се са свим овим ново-насталим околностима носе. То и јесте разлог зашто се од краја прошлог, а нарочито почетком овога века много говори о правилима понашања различитих професија, па самим тим и правилима понашања која важе за правнике.

По нашем мишљењу, сам почетак бављења овим питањима природно се везивао за етичка правила, као филозофско-правну категорију стандардизовања вредности и заузимања ставова поводом одређених вредносних критеријума. Тако су се први акти донети у овој области најчешће називали етичким кодексима и они су се посебно појављивали код свих правосудних професија (судија, тужилаца, адвоката, јавних бележника, јавних извршитеља, правника у јединицама локалне самоуправе, правника у привреди и сл.). Етички кодекси почели су да се на различите начине доносе и за друге професије које се појављују као помоћни органи суда, на пример Кодекс понашања вештака, Кодекс понашања стечајних управника, Кодекс понашања судских преводилаца и тумача и сл.

Бројност ових аката и материја којом се данас баве, по нашем мишљењу, удаљава нас од основног појма етике као филозофске категорије о вредностима и вредносним судовима, те нас више приближава практичним, некада и прагматичним решењима која се односе на процедуре понашања, правила опхођења, упутства о поступању, забране понашања, опхођења, рекламирања, неадекватног облачења и сл. По нашем схватању, ова акта, материја којом се баве, а самим тим и проблематика о којој говоримо, пре би се могли сврстати у уређивање професионалних правила понашања, а мање у сферу етичких – вредносних критеријума.

То је и разлог зашто сугеришемо да се у овој области користи појам професионална правила, који се даље може делити на професионална правила која важе за све правнике, професионална правила која важе за правосудне функције, а потом професионална правила која важе за сваку од појединих правосудних функција, у зависности од њене специфичности. То је и разлог зашто ћемо у овом раду говорити о правилима понашања, а у уводном делу покушати да објаснимо елементе који утичу на формирање правних стандарда, односно начина понашања правосудних професија.

Обичаји – Велики број правила утемељених у раду правосудних професија резултат су обичајних правила, па потом и обичајних норми примењиваних деценијама, некада и вековима. Обичаји се могу односити на лица, на ствари, а постоје и обичаји који се могу односити и на лица и на ствари,

такозвани мешовити обичаји.¹ Неки обичаји су добили карактер обичајних, дакле потврђених правних норми које су прерасле у норме уређене од стране државе или пак од стране професионалних организација које доносе стандарде о понашању. Као најједноставнији пример навешћемо однос поштовања према суду. Ово је свакако један од најстаријих обичаја, који се историјски посматрано подразумевао јер је улога судија углавном била у надлежности владара, црквених или световних великодостојника према којима су се грађани иначе опходили са дужним, а врло често и нужним поштовањем. Поједине одредбе о поштовању суда унете су у процесне законе, пословнике о раду судова, али и у стандарде професионалног понашања, на пример адвоката. У свим овим правилима недвосмислено се указује на нужност поштовања и уважавања у комуникацији (било писменој или усменој), у облачењу, у поштовању рокова или других наредби суда.

Морал – Опште је позната чињеница да је морал категорија која се мења и прилагођава како у географским оквирима, тако и временски. Дакле, поједине моралне норме су, на пример, присутне у контексту историјских догађања или су пак поједине моралне норме прихватљиве у контексту различитих земаља у истом временском периоду. На одређивање морала, наравно, утичу и бројни други елементи попут: културног и образовног нивоа, традиције и обичајног права, религије, политичког и економског уређења и сл.

Наравно, бројне норме које намеће одређена друштвена заједница могу оправдано бити под озбиљним знаком питања и у истом временском периоду могу бити потпуно различито тумачене код различитих етничких група (на пример расна сегрегација која је постојала у Сједињеним Америчким Државама. За белце је то било сасвим оправдано, разумљиво, па самим тим и морално, док је однос црначке већине према таквом понашању наравно био негативан).

Повреда казних одредаба и повреда професионалних правила понашања – У највећем броју случајева, готово по правилу, недопуштено је да носиоци правосудних функција одступају од правила која су прописана казним правом (кривични поступци, прекршајни поступци, привредни преступи или пак повреде дисциплинских правила). Ипак желимо да укажемо на истину ретку, али могућу дистинкцију између професионалних правила понашања и повреде неког од казних прописа. Као најједноставнији пример навели бисмо нехатне облике прекршаја или лакших саобраћајних удеса. Иако је сасвим сигурно носилац правосудне функције погрешно и треба да одговара по правилима прекршајног или кривичног права, тешко да бисмо то могли подвести под повреду професионалних правила. Уколико би се пак десило да је судија под дејством алкохола возио неприлагођеном брзином и изазвао удес у коме је дошло до тежег повређивања или смрти неког лица, то би свакако подразумевало и неспојивост са

1 Чоловић, В., 2012, *Међународно приватно право*, Паневропски универзитет „Апеи-рон“, Бања Лука, стр. 30.

вршењем правосудне функције, односно довело би до недостојности вршења правосудне функције јер је, на пример, осуђен на затворску казну у трајању од четири године.

Са етичким правилима подруку иду и правила дисциплинске одговорности, о чему ће касније бити више речи. Сасвим је сигурно да носилац правосудне функције који не поштује правила понашања, те чини дисциплинске повреде (касни на посао, не израђује одлуке у роковима, не заказује суђења у роковима и сл.), не може носити одлике доброг, на пример, судије и мора сносити последице оваквог свог понашања.

Упркос чињеници да постоје одређене разлике између повреде дисциплинских правила и правила професионалног понашања, ове две негативности у понашању се свакако преплићу.

Дискриминаторно понашање – Сва акта која регулишу професионално понашање носилаца правосудних функција посебно су осетљива на облике дискриминације у раду и опхођењу са колегама или учесницима у поступку. Најстроже је забрањено да носилац правосудне функције у свом раду исказује било какве облике политичког уверења, религијска схватања, националистичке испаде, омаловажавања по основу пола, расе, сексуалне оријентације, економског статуса, припадности нацији или етичким заједницама и сл.

Оно што је сасвим сигурно то је да је један од најјачих стандарда понашања правосудних професија искључивање ма ког облика дискриминације. То наравно не значи да носилац правосудне функције нема право на свој политички став, за своје одређење према историјским догађајима, да има религијска или атеистичка уверења, да је патриота, да не подржава ставове појединих особа различите сексуалне оријентације и сл. Ово лично право је наравно његов интелектуални или психолошки однос према одређеној проблематици. Он у свом раду мора да се понаша искључиво у складу са елементима прописаним правилима понашања која су доминантно уређена међународним актима, уставом и законом. Наравно, постоје и бројна подзаконска акта или правила, између осталих и правила о којима ми говоримо у овој тексту.²

2 О појму професионалне етике, вид. детаљније Драмонд, Ц., Бејн, Б., 2001, *Пословна етика*, Београд, Клио, стр. 266; Гроздић, Б., Павловић, З., 2017, *Увод у јавну етику*, Нови Сад, Привредна академија, стр. 289; Израел, М., Хеј, Љ., 2012, *Етика испиравања у друштвеним наукама – између етичког понашања и поштовања жрице*, Београд, Службени гласник, стр. 212–279; Џонсон, Д., 2006, *Компјутерска етика*, Службени гласник, стр. 382; Милосављевић, Б., Ненадић, Н., 2005, *Приручник за примену Етичког кодекса понашања функционера локалне самоуправе*, Београд, Стална конференција градова и општина, стр. 64; Николић, З., Николић Максимовић, З., 2016, *Правна етика*, Правни факултет за привреду и правосудје, стр. 292; Николић, З., 2016, *Пословна етика*, Нови Сад, Факултет за економију и инжењеринг, стр. 260; Орлић, Р., 2009, *Пословна етика између опште етике и пословне праксе, Анали Правног факултета у Београду*, 1, стр. 57; Савић, М., 2020, *Детерминанте етичког уверења правника у Србији, Анали Правног факултета у Београду*, 2, стр. 145; Стојчиновић, М., Тешкић, Р., 2013, *Пословна етика*, Добој, Висока пословно техничка школа, стр. 215; Сућеска, А., 2020, *Пословна етика*, Београдска банкарска академија, стр. 325.

2. ОПШТА ПРАВИЛА ПОНАШАЊА ПРАВОСУДНИХ ПРОФЕСИЈА

Најпре бисмо указали на општа професионална правила која важе углавном за све правосудне професије. На само настајање и формирање етичких правила правосудних професија утичу бројни критеријуми који се дефинишу императивним нормама или се претпостављају, односно очекују.

Било да су у питању законска решења или претпостављена својства за лица која раде у правосуђу, све правне изворе можемо поделити на изворе међународног и изворе домаћег карактера.

2.1. МЕЂУНАРОДНА ПРАВИЛА КОЈА УРЕЂУЈУ ПОНАШАЊЕ ПРАВОСУДНИХ ПРОФЕСИЈА

Међународни извори представљају не само значајан стуб модерног правног система већ утичу и на формирање вредносних судова о појединим правним питањима. Најзначајнији међународни извори етичких правила садржани су у конвенцијама и препорукама Организације уједињених нација и њених специјализованих организација, као и актима које доноси Савет Европе на регионалном нивоу.³

Поред ових аката, веома значајну улогу имају пресуде Европског суда за људска права у Стразбуру, које су, с обзиром на допуњујућу улогу и стандарде који се кроз њих утврђују, током времена постале веома значајан међународни извор људских права.⁴

За поједине правосудне професије изузетан значај имају међународни етички кодекси конкретних правосудних професија, који свакако утичу на формирање и усклађивање постојећих домаћих етичких стандарда тих професија. Њих чине кодекси и други акти донети на нивоу светских или европских удружења судија, тужилаца, адвоката, јавних бележника, медијатора и других.⁵ Стандарди који су дефинисани у међународним етичким кодексима

3 Као пример најзначајнијих аката навешћемо Универзалну декларацију о људским правима, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Европску конвенцију о заштити људских права и основних слобода, Међународну конвенцију о заштити права одбране, Конвенцију о дискриминацији у запослењу и занимању, Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена итд.

4 Пресудама Европског суда за људска права, којима су разматране појединачне и колективне повреде права, утврђени су бројни стандарди, а само неки од њих су дужина трајања судског поступка у оквиру права на суђење у разумном року, немогућност поновног суђења за исто дело у оквиру начела *ne bis in idem* код прекршајног и кривичног поступка и друго.

5 Као пример можемо навести Кодекс професионалне етике адвоката Европске уније из 1988, Европски кодекс понашања за медијаторе из 2004, Европски стандарди – тзв. Бангалоре принципи судијског понашања, усвојени од стране судијске групе за јачање интегритета судства у Хагу 2002, Принципи јавнобележничке геонтологије из 2004, Европска упутства о етици и понашању за јавне тужиоце, која је усвојила Конференција генералних државних тужилаца 2005. године.

прихваћени су и инкорпорирани у домаће кодексе, којима се утврђује професионално и етичко поступање појединих правосудних професија.

Прихватање међународних стандарда приближило нас је универзалним и општеприхваћеним вредностима правосуђа.

2.2. ПРОПИСИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ КОЈИ УРЕЂУЈУ ПРАВИЛА ПОНАШАЊА ПРАВОСУДНИХ ПРОФЕСИЈА

Најважнији домаћи извор права за формирање вредносних критеријума свакако је Устав Републике Србије,⁶ који као највиши правни и политички акт утврђује основне принципе и темеље домаћих норматива.

Одмах после Устава, на хијерархијској лествици следе закони, који за поједине правосудне професије утврђују правила понашања, а у које спадају: Закон о судијама,⁷ Закон о јавном тужилаштву,⁸ Закон о јавном бележничтву,⁹ Закон о адвокатури,¹⁰ већ поменути Закон о извршењу и обезбеђењу, Закон о уређењу судова¹¹ и други.

Подзаконским актима се такође могу уредити одређена питања која имају велики значај за одређивање вредносних критеријума запослених у правосуђу. Тако се, на пример, Судским пословником¹² уређује поступање судског особља у раду.

Етичка правила која доносе струковна удружења у облику кодекса представљају конкретне стандарде и најзначајнији директан извор професионалног понашања одређене професије.¹³ Ова правила су усаглашена с европским и светским стандардима, али су наравно и прилагођена нашем законодавству, језику и традицији. Најзначајнији важећи етички кодекси појединих правосудних професија који постоје у нашем правном систему јесу: Етички кодекс судија, Етички кодекс јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Републике Србије, Кодекс професионалне етике адвоката, Кодекс професионалне етике извршитеља, Етички кодекс јавних бележника, Етички кодекс посредника, као и поједини регионални етички кодекси судских вештака.¹⁴ Професионална и струковна удружења најбоље могу

6 Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/06.

7 Закон о судијама, *Сл. гласник РС*, бр. 116/08.

8 Закон о јавном тужилаштву, *Сл. гласник РС*, бр. 116/08.

9 Закон о јавном бележничтву, *Сл. гласник РС*, бр. 31/11.

10 Закон о адвокатури, *Сл. гласник РС*, бр. 31/11.

11 Закон о уређењу судова, *Сл. гласник РС*, бр. 116/08.

12 Судски пословник, *Сл. гласник РС*, бр. 110/09.

13 Још увек је, нажалост, у нашем правном систему на снази одређени број етичких кодекса који су донели државни органи и институције а не професионална удружења, попут Етичког кодекса судија, Етичког кодекса јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, стечајних управника.

14 Постоји заправо неколико етичких кодекса које су донела различита удружења вештака, на пример Етички кодекс чланова удружења судских вештака д.о.о, Београд, Кодекс етике Удружења судских вештака Ниш, Етички кодекс Удружења судских вештака и проценитеља Нови Сад и други.

проценити која правила важе за њихову професију те их уобличити и стандардизовати.

Извршићемо најпре дистинкцију најзначајнијих вредносних критеријума правосудних професија од оних који су предвиђени законима, у односу на критеријуме који се претпостављају и очекују.

Основни принцип од кога ћемо поћи јесте принцип уставности и законитости. Основно начело, од кога полази свака правна наука, подразумева да етичка и вредносна професионална правила понашања не могу бити супротна уставу и закону.¹⁵

Принцип савесности, као универзални принцип, подразумева квалитетно вршење посла и стално преиспитивање личне савести носиоца правосудне професије, у смислу да ли је у конкретном појединачном случају, поступајући у складу са законом, повредио принцип сопственог вредновања конкретног питања или ствари. Савесно коришћење процесних права и забрана злоупотребе права у поступку такође представљају један од постулата квалитетног вршења правничке професије.¹⁶

Антидискриминаторно понашање подразумева забрану ускраћивања права одређеној странци или лицу у судском поступку само зато што је у питању особа супротног пола, вероисповести, нације, расе, припадник/припадници мањинске групе, лице с посебним потребама или забрану дискриминације по неком другом основу.

Обавезу хуманог понашања имају све правосудне професије. Као лично својство и законска обавеза, хуманост не подразумева привилеговање одређених лица у поступку, већ усаглашавање односа према учесницима поступка са законским и вредносним критеријумима, а све ради изналажења најоптималнијег и најмање штетног решења за лице о чијем се праву одлучује.

Изразито се у свим законима који уређују рад правосудних професија осуђује сваки вид коруптивности. Коруптивност је веома широк и комплексан појам те постоје различити облици директне и индиректне корупције. Упркос недозвољености и забрањености, корупција је дубоко укореењена у друштву. У одређеним нормативима можемо наћи примере за превентивно деловање, избегавање могућег настанка корупције и обезбеђивање непристрасности, попут „права на природног судију“,¹⁷ равномерне расподеле предмета у повереним пословима јавних бележника, код комуналних предмета који се од стране Коморе извршитеља распоређују јавним извршитељима у рад, као и код одређивања бранилаца по службеној дужности према утврђеном списку.

15 С друге стране, историја сведочи да закони нису баш увек били снабдевени часним и етичким нормама, како за време Другог светског рата у нацистичкој Немачкој, тако и након њега, па чак и на нашим просторима – на пример Информбиро.

16 Чоловић, В., 2012, стр. 402.

17 Овај принцип подразумева да судија не зна унапред коме ће судити и странке не смеју унапред да знају ко ће им судити. То се постиже у пракси прецизним уписивањем времена приспећа предмета у суд те равномерним распоредом између постојећих судија, у складу са Судским пословником.

Принцип објективности, као законска обавеза свих правосудних професија, подразумева сагледавање утврђених чињеница у поступку искључиво на основу приложених материјалних доказа и општеприхваћених правила. Дакле, објективност искључује сваки субјективан однос према одређеној чињеници или одређеном правном питању.¹⁸ Кад говоримо о објективности, мислимо и на узимање у обзир свих чињеница код примене права. Ту мислимо и на стечена права.¹⁹

Искључење сваког вида политичке острашћености или политичких предрасуда услов је објективности у раду. Овај принцип посебно је значајан код судија, јавних тужилаца и арбитра у односу на друге правосудне професије, свакако због улоге у поступку.

Неутралност мишљења значајна је код носилаца правосудних функција као принцип којег би требало да се придржавају како би се изузели из сваког пристрасног или унапред одређеног личног односа према одређеним лицима, организацијама, стварима.²⁰

Принцип неспојивости деловања – изузећа налази се у већини закона који уређују правосудну област,²¹ у оквиру којих се тачно утврђује шта се сматра неспојивим деловањем с одређеном правосудном функцијом. Најчешће су то сроднички односи с лицима која су странке у поступку уколико је лице које води поступак учествовало у ранијем поступку одлучивања или заштите права по истом или сличном основу, као и други случајеви који доводе у питање могућност професионалног обављања посла.

Принцип достојанства треба да буде идеал којем тежи сваки носилац правосудне функције и професије. Достојанство представља његово лично огледало. Достојанственим можемо сматрати лице које свој посао обавља стручно, савесно, с поштовањем према другим лицима, уколико су његов изглед, начин опхођења и комуникације прикладни и вредни поштовања. О достојанству професије морају водити рачуна, у складу са законом, и одређене надзорне институције.²²

Да би се обезбедило достојанство правосуђа, за поједине правосудне професије предвиђен је имунитет.²³

Принцип ефикасности је законска претпоставка рада свих правосудних професија. Подразумева обавезу извршавања повереног посла у најкраћем могућем року уз, наравно, поштовање законитости.

18 Начело објективности се законски претпоставља – пример може бити да је судија приликом оцене доказа дужан да сваки изведени доказ оцени појединачно, као и све заједно ради свеобухватног и објективног образложења одлуке.

19 Дамјановић, Б., Чоловић, В., 2023, *Одсудивања од редовне примене колизионих норми*, Београд, Институт за упоредно право, стр. 56

20 На пример, судија навија за Партизан, а окривљени је навијач Црвене звезде.

21 У Закону о судијама, Закону о јавном тужилаштву, Закону о судским вештацима таксативно се наводе случајеви нужног изузећа.

22 На пример, Високи савет судства или Државно веће тужилаца одлучује да ли је поједини судија или тужилац учинио нешто што је супротно достојанству професије, односно да ли се бавио одређеним послом који је неспојив с достојанством професије.

23 Судије и јавни тужиоци не могу кривично одговарати за мишљење које су изнели у току поступка, већ само уколико су прекршили закон.

Економичност поступања, као опште начело, односи се на окончавање повереног посла уз најмање могуће трошкове.

Полагање заклетве предвиђа се за већину правосудних професија у нашем праву. Заклетва је мера вредносног одређења према одређеним питањима, где се лице које треба да постане носилац одређене правосудне функције и професије обавезује да ће поштовати одређене принципе и стандарде понашања.²⁴

Помоћ неугој странци као вредносни критеријум прожима већину поступака. Ово начело подразумева обавезу лица које води поступак да пружи конкретну правну информацију странци у поступку како она не би била оштећена само зато што није знала да јој припада одређено право. Дакле, не може се некоме ускратити одређено право само зато што не зна за постојање тог права.²⁵

Већина правосудних закона предвиђа обавезу перманентног стручног усавршавања. Стручност је свакако законски предуслов за све правосудне професије, а перманентно усавршавање законска обавеза и индивидуално лично својство.²⁶

Јавност рада правосудних функција је правило, а тајност рада је изузетак с обзиром на то да се у појединим предметима може искључити јавност.²⁷ Опште је правило да су послови који се обављају у правосуђу јавни и да се јавност мора упознати са свим важнијим питањима из рада правосудних органа. У том смислу, законска је обавеза правосудних институција и појединаца у њима да омогуће јавност рада и обезбеде доступност одређеним подацима.²⁸

2.3. ПРЕТПОСТАВЉЕНА ПРОФЕСИОНАЛНА ПРАВИЛА ПРАВОСУДНИХ ПРОФЕСИЈА

Поред наведених прописаних професионалних својстава, у јавности се граде представе о својствима која би требало да поседују запослени у правосуђу. Та очекивана својства базирају се на моралним нормама и

24 У питању су углавном етички принципи који су садржани у тексту заклетве а који се односе на: законитост, уставност, част, углед, достојанство и слично.

25 Тако ће, на пример, судија у кривичном поступку упутити окривљеног да има право на адвоката, да не мора да износи своју одбрану и да може да се брани ћутањем, о праву на жалбу, а сведока да не мора да сведочи у предмету када му је близак сродник окривљени итд.

26 Закон о судијама и Закон о јавном тужилаштву предвиђају да је похађање обуке и учешће у програмима обуке један од критеријума приликом избора и напредовања судија, јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца. Обуке ових носилаца правосудних функција организује Правосудна академија.

27 На пример, код кривичних поступака се може искључити јавност ради заштите интереса националне безбедности, јавног реда и морала, интереса малолетника, приватности учесника у поступку и других оправданих интереса у демократском друштву.

28 У судовима се јавност рада обезбеђује путем судија поротника који нису професионалци, кроз разне часописе и билтене који су доступни у електронској форми на сајту суда, као и путем одређених запослених лица која су овлашћена да пружају информације о раду суда и судским предметима – портала суда.

представљају један субјективни однос, подложен просторном и временском мењању. Покушаћемо, међутим, да наведемо поједина општа претпостављена и очекивана својства која би требало да красе свако лице које обавља правосудну професију.

Однос према нормама је најважније лично својство сваке правосудне професије. Однос према законским одредбама мора бити беспрекоран, оне се не могу селективно примењивати. Оно што се заправо очекује од сваког правника јесте да правилно примени адекватну норму на конкретан случај у којем поступа.

Хуманост поступања, осим што је законска обавеза, представља и лично својство носиоца правосудне функције које подразумева опхођење према странци и његовој имовини с дужном пажњом како би се пронашло најмање штетно решење по странку, наравно уз пуно поштовање законских прописа.

Правичност поступања, као лично својство, подразумева обављање повереног посла на начин који ће обезбедити једнако остваривање правде у једнаким ситуацијама како би се избегао било какав облик привилегије или ограничавања права одређеног лица. Правичност подразумева и забрану сваког дискриминаторног поступања према странкама и другим лицима која учествују у поступку.

Антикоруптивност је врлина коју окружење свакако очекује од носилаца правосудних функција, али често би појединци врло радо да посегну за различитим „облицима захвалности“²⁹ како би лакше и брже, често и мимоилазећи законске оквире, остварили одређена права која им не припадају. Стога је веома важно да се код носилаца правосудних функција изгради строг механизам вредности за истрајност и доследност у раду, који искључује било какав облик коруптивности.

Професионалност, као општеприхваћени и нужни стандард за квалитет рада, појмовно обухвата сва законска и лична својства на страни једног лица које обавља правосудну професију. Када за неко лице кажемо да је професионално у свом послу, могли бисмо обухватити све постојеће стандарде који се захтевају за одређену професију и очекивана лична својства.³⁰

Чување угледа професије разрађује већина етичких кодекса у правосућу. Под појмом угледа професије подразумевају се различити критеријуми који афирмишу како индивидуални, тако и општи углед професије у најширем смислу речи. Ови критеријуми се крећу од физичког изгледа, који подразумева и уредност особе, начина и стила облачења, преко изгледа просторија за рад, техничке опремљености и друго.³¹ Индивидуални визуелни изглед, као и изглед саме просторије лица које обавља правосудну

29 Различити облици личних привилегија, новчаних износа, поклона, помоћи члановима породице и друго.

30 На пример: стручност и знање, ефикасност, економичност, углед и слично.

31 Под изгледом просторије подразумевамо уредност канцеларије, кабинета, суднице, да нема разбацаних или неугледних предмета или других ствари које су непримерене за радни простор правосудне професије. Такође, постоји и законска одредница да се у

професију представљају веома важан критеријум који утиче да странке и остали учесници поступка стекну утисак поштовања према њему. Свакако да он поштовање заслужује пре свега законитим и стручним радом, али свакако и општим личним визуелним утиском који оставља на све у свом раду, као и изгледом радног простора.

Веома важно лично својство јесте начин комуницирања, како са странкама и лицима у поступку, тако и између самих носилаца правосудних функција и других лица која обављају правосудну професију. Комуницирање мора бити на квалитетном и професионалном нивоу, уз поштовање и уважавање.³²

Начин изражавања који се користи приликом општења са странком или другим учесником поступка, а посебно приликом израде правног акта правосудног органа, веома је важан. Тако се у записнику, решењу, пресуди, оптужници, јавнобележничком акту, налазу вештака морају користити искључиво правно прихватљиви термини. Одређени акт или одлука морају увек бити снабдевени образложеном правном аргументацијом, без икаквих субјективних, пристрасних, нелогичних и неутемељених опсервација и тврдњи.

Перманентно усавршавање носилаца правосудних функција једно је од најважнијих индивидуалних својстава на којем се у последње време доста инсистира. Перманентно стручно усавршавање помињали смо већ као законску обавезу, док је као лично својство утемељено на жељи за сталним увећавањем знања и додатним усавршавањем у струци.³³

Наступ у медијима носилаца правосудне функције може се различито вредновати. Судије и тужиоци се приликом наступања у медијима морају искључиво држати професионалних правила, а када је реч о конкретним предметима, ограничено говорити, без прејудицирања одлуке. Друге професије, попут адвоката, јавних бележника, јавних извршитеља или вештака, не смеју стварати осећај правне несигурности, нити преносити неистине или слободна уверења о стању у појединим предметима или правосудном систему генерално. Слобода постоји, наравно, у критичкој опсервацији поводом прописа или поједине организације рада правосудних органа, али такви јавни наступи свакако морају бити стручно образложени и правно аргументовани.

просторијама у којима се обавља правосудна функција, као што су суднице, морају истаћи симболи Републике Србије, застава и грб.

- 32 Приликом анализе праксе рада судова приметили смо да се судије неретко странкама обраћају са „ти“. Уз такво обраћање, у нашем језику, можемо подразумевати или степен блискости, подређености, разлике у годинама или друштвеном статусу. Какав год да је разлог у питању, обраћање на тај начин сматрамо неприкладним. Генерално је неприкладно не персирати људима с којима нисмо блиски или их не познајемо, а камоли такво обраћање оних који обављају правосудну професију према странци или другом учеснику поступка.
- 33 На пример, усавршавање уписом постдипломских студија – мастер или докторат, похађањем различитих стручних курсева и слично.

Рекламирање приватних правосудних професија ограничено је законима који уређују њихов рад,³⁴ али и поред законског ограничења сматрамо да би ово морало бити и лично својство ових правосудних професија. Под рекламирањем се не сматра само јавно оглашавање у штампаним и електронским медијима, оно може бити веома различито – преко неприкладних табли, организовања ручкова, дељења неприкладних поклона, неприкладних изјава у јавности, претенциозних визиткарата, меморандума, печата и друго. Осећај мере је ствар личног односа према одређеном понашању, али би свакако прва брана у томе морала бити професионална удружења – коморе.

Када је у питању неспојивост послова с појединим правосудним функцијама, закони су уредили основне принципе заштите, али се животне ситуације и околности, услед своје комплексности и компликованости, често не могу предвидети законом. Самим тим, отварају се бројна питања, попут оног чувеног: Да ли је дозвољено оно што закон изричито не забрањује или се може радити само оно што закон предвиђа? Сваки појединац који обавља правосудну професију донеће лично одлуку о томе да ли ће радити у своје слободно време одређени хонорарни посао који није законом забрањен, а који се у окружењу сматра понижавајућим с обзиром на његов статус.³⁵ Својство поверљивости мора бити заступљено у свим правосудним професијама. Ово својство не односи се само на поштовање правила о тајности података у предметима који су означени као пословна, државна или службена тајна већ и на однос тајности према свим подацима које лица која обављају правосудну професију добију или до којих дођу у раду.³⁶

Од личних својстава поменућемо и поштовање кодекса професионалне етике за професију којој припада одређено лице. Свакако да би овај критеријум био сублимација свих претходно поменутих претпостављених и прописаних професионалних својстава носилаца правосудне функције.³⁷

34 Закон о извршењу и обезбеђењу, Закон о јавном бележничтву, Закон о стечају, Закон о судским вештацима.

35 На пример, продаје суботом јабуке на пијаци.

36 Често код људи не постоји свест колико одређена информација која се пренесе може бити фатална за одређено лице, било да је у питању лично својство или имовина. Трећа лица такве информације могу злоупотребити и искористити, стога је веома важно да информације до којих се дође током рада буду сачуване и обезбеђене само за сврху поступка.

37 Црњански, В., 2020, Прилог дискусији за саветовање о независности правосуђа – значај етичких начела о јавноизвршитељској служби, ПФУБ, апстракт; Стојановић, Н., 2014, *Професионална етика адвоката, судија и јавних тужилаца*, Ниш, Центар за публикације, стр. 29; Шаркић, Н., Почуча, М., 2014, Професионализам и етика правосудних професија, *Правни информатор*, 17(10), стр. 28; Шаркић, Н., Ваван, З., 2016, Правила професионалног понашања јавних извршитеља, *Зборник радова: Почетак примене Закона о извршењу и обезбеђењу*, Глосаријум, стр. 175; Вукчевић, М., 2018, Изазови дисциплинске одговорности и етичког поступања судија: нормативни оквир и пракса у Црној Гори, *Правни животи*, 12, стр. 647.

3. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Бројне правосудне професије приликом избора подразумевају и додатне критеријуме који се односе на достојност и дефинишу је кроз углед у средини у којој је лице живело и радило пре избора на функцију. Ту се пре свега мисли на однос према радном колективу, породици и комшијама, што може бити основа и показатељ професионалних и људских квалитета и врлина које то лице поседује.

Веома значајно лично својство јесте приврженост послу и професији. И поред тога што је ова карактеристика немерљива, врло лако се уочи и свакако је неприхватљиво у правосудној професији да неко ради посао који не воли и да се према послу и пословном окружењу односи с антагонизмом и непоштовањем.

Сматрамо да би лице које обавља правосудну професију требало у сваком облику додатног рада и активности, као и у свом примарном послу, да води рачуна о достојанству, професионалном и личном угледу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вукчевић, М., 2018, Изазови дисциплинске одговорности и етичког поступања судија: нормативни оквир и пракса у Црној Гори, *Правни животи*, 12.
2. Гроздић, Б., Павловић, З., 2017, *Увод у правну етику*, Нови Сад, Привредна академија.
3. Дамјановић, Б., Чоловић, В., 2023, *Одсудивања од редовне примене колизионих норми*, Београд, Институт за упоредно право.
4. Драмонд, Џ., Бејн, Б., 2001, *Пословна етика*, Београд, Клио.
5. Израел, М., Хеј, Љ., 2012, *Етика исцрпљивања у друштвеним наукама – између етичког понашања и поштовања професије*, Београд, Службени гласник.
6. Милосављевић, Б., Ненадић, Н., 2005, *Приручник за примену Етичког кодекса понашања функционера локалне самоуправе*, Београд, Стална конференција градова и општина.
7. Николић, З., Николић Максимовић, З., 2016, *Правна етика*, Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе.
8. Николић, З., 2016, *Пословна етика*, Нови Сад, Факултет за економију и инжењерски менаџмент.
9. Орлић, Р., 2009, Пословна етика између опште етике и пословне праксе, *Анали Правног факултета у Београду*, 1.
10. Савић, М., 2020, Детерминанте етичког уверења правника у Србији, *Анали Правног факултета у Београду*, 2.
11. Стојановић, Н., 2014, *Професионална етика адвоката, судија и јавних тужица*, Ниш, Центар за публикацију.
12. Стојчиновић, М., Тешић, Р., *Пословна етика*, Добој, Висока пословно техничка школа, 2013.
13. Сућеска, А., 2020, *Пословна етика*, Београд, Београдска банкарска академија.
14. Црњански, В., 2020, *Прилози дискусији за саветовање о независности правосудја – значај етичких начела о јавноизвршиој служби*, Београд, Правни факултет Универзитета Унион, апстракти.

15. Чоловић В., 2012, *Међународно приватно право*, Паневропски универзитет „Апеирон“, Бања Лука.
16. Џонсон, Д., 2006, *Компјутерска етика*, Београд, Службени гласник.
17. Шаркић, Н., Почуча, М., 2014, Професионализам и етика правосудних професија, *Правни информатор*, 17(10), стр. 28–37.
18. Шаркић, Н., Ваван, З., 2016, Правила професионалног понашања јавних извршитеља, у: *Зборник радова „Почетак примене Закона о извршењу и обезбеђењу“*, Глосаријум.

ПРОПИСИ

1. Закон о судијама, *Сл. гласник РС*, бр. 116/08.
2. Закон о јавном тужилаштву, *Сл. гласник РС*, бр. 116/08.
3. Закон о јавном бележничтву, *Сл. гласник РС*, бр. 31/11.
4. Закон о адвокатури, *Сл. гласник РС*, бр. 31/11.
5. Закон о уређењу судова, *Сл. гласник РС*, бр. 116/08.
6. Судски пословник, *Сл. гласник РС*, бр. 110/09.
7. Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/06.

PROFESSIONAL ETHICS OR RULES OF BEHAVIOR OF JUDICIAL PROFESSIONS?

Nebojša Šarkić

Vladimir Čolović

ABSTRACT

Defining of the value criteria related to the determination of ethical rules is one of the most sensitive issues in the regulation of professional rules that apply to judicial professions. In order to be able to determine the ethical standards in this area, and therefore to pass the appropriate acts, we have to keep in mind numerous rules that are defined either by imperative norms or other rules. In any case, regardless of whether it is about legal solutions or assumed properties for persons working in the judiciary, we distinguish the sources that regulate the aforementioned as international and domestic. In the paper, the authors analyze the principles that represent the basis for regulating the rules of conduct of judicial professions.

Key words: judicial professions, ethical rules, discrimination, value criteria, assumed rules.

СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА ЈОВИЦЕ ТРКУЉЕ

I. ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Монографске публикације

1. *Актуелност Марксове концепције ошуде: мајстарска теза*, Београд, 1980, стр. VII, 254.
2. *Preispitivanje teorijskog koncepta diktature proletarijata: doktorska disertacija*, Београд, 1986, 403 lista.
3. *Aporije diktature proletarijata*, Naučna knjiga, Београд, 1990, стр. 172.
4. *Socijalizam na sudu istorije*, Mladost, Београд, 1990, стр. 240.
5. *Osvajanje demokratije: ogled o postkomunizmu*, „Draganić“, Београд, 1993, стр. 214.
6. *Osvajanje demokratije: ogled o postkomunizmu*, 2. izd., Sing-logos, Београд, 1995, стр. 242.
7. *Suočavanje s beznađem: razgovori o jugoslovenskoj krizi 1987–1997*, Čigoja štampa, Београд, 1998, стр. 204.
8. *На рубу историје: записи из рајне 1999*, Центар за унапређивање правних студија, Београд, 1999, стр. 206.
9. *Kroz bespuće: ogledi i hronike. Knj. 1*, Dosije, Београд, 2001, стр. 265.
10. *Kroz bespuće: ogledi i hronike. Knj. 2*, Dosije, Београд, 2002, стр. 248.
11. *Zločin nad mišljenjem: osuda i izgon Mihaila Đurića*, Centar za unapređenje pravnih studija, Београд, 2005, стр. 206.
12. *Основи законодавства у образовању: приручник* (коаутор Бранко Љубоја), Досије, Београд, 2007, стр. 223.
13. *Основи политичког система: [ридер]* (водителј курса Јовица Тркуља), Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање, Београд, 2009, стр. 156.
14. *Злочин над мишљењем: осуда, изгон и рехабилитација Михаила Ђурића*, друго допуњено издање, Центар за унапређење правних студија, Досије студио, Београд, 2013, стр. 367.
15. *Угон и паг Ивана Ивановића: анализирана историја једног њеца*, 1. изд., Центар за унапређење правних студија, Досије студио, Београд, 2014, стр. 461.
16. *Остракизовани сликар: историја Радивоја Бербакова*, Досије студио, Београд, Центар за културу дијалога, Кикинда, 2015, стр. 315.